

Direkcionalnost u usmenom prevođenju

Directionality in interpreting studies

Pia Orešković

Međimursko veleučilište u Čakovcu, Bana Josipa Jelačića 22a, 40000 Čakovec

E-mail: piamikac@yahoo.com

Sažetak: *Može li se prevoditi na materinski i na strani jezik jednakom lakoćom i kvalitetom? Ili bismo trebali preferirati određeni smjer prevođenja, a drugi čak i izbjegavati? Prevodilačka znanost, po tom pitanju, ima različita stajališta. Dok jedni zagovaraju prevođenje isključivo na materinski jezik, drugi su ipak pobornici prevođenja na strani jezik. Međutim, koji su ključni faktori za uspješan prijevod? Jesu li izvrsne izražajne sposobnosti, prirodni izgovor i intonacija u materinskom jeziku presudni, ili je možda ključnije shvaćanje izvornoga govora koji je možda prožet dijalektom ili neobičnim naglaskom te sadrži metafore koje će prevoditelj na svojem materinskom jeziku lakše prepoznati i razumjeti? Ovaj rad služi pregledu mišljenja znanosti o direkcionalnosti u usmenom prevođenju.*

Ključne riječi: *direkcionalnost, kvaliteta prijevoda, sposobnosti izražavanja, sposobnosti razumijevanja, usmeno prevođenje*

Abstract: *Can interpreter translate into their foreign language with the same ease and quality as into their mother tongue? Or should rather one interpretation direction be preferred and the other even avoided? Interpreting studies advocate two different standpoints. Some scientists support interpretation exclusively into the mother tongue, whereas other scientists promote interpreting into the foreign language. However, what are the key factors for a successful interpretation? Are excellent articulateness, natural pronunciation and intonation in one's mother tongue crucial, or is it rather the greater understanding of a speech in one's native language, especially when distinguished by dialect or unusual emphasis with metaphors an interpreter will easier recognize and understand in their mother*

tongue? This paper shall provide an overview of the different standpoints interpreting science has concerning directionality.

Key words: *directionality, input abilities, interpreting, output abilities, translation quality*

1. Uvod

Poznavanje dvaju jezika je preduvjet za prevođenje. Međutim, iako se usmenim prevoditeljima pripisuju odlične jezične vještine u oba jezika, psiho-lingvistički orijentirane studije o prevođenju i tumačenju pokazuju, kako postoje razlike u razumijevanju i proizvodnji na materinskom („A-jeziku“) i prvom stranom jeziku („B-jeziku“), što može dovesti do različitih krajnjih proizvoda (Williams, 1995.). Seleskovitch čak smatra, kako je superiornost “A” jezika nad “B” jezikom itekako očita (Seleskovitch, 1999., 62). I Denissenko je mišljenja, kako u pravilu usmeni prevoditelji bolje poznaju svoj A-jezik nego naučeni strani jezik (Denissenko, 1989.). Obzirom da pasivno prevođenje (prevođenje sa stranog jezika na materinski) ne rezultira jednakom kvalitetom kao i aktivno prevođenje (prevođenje s materinskog jezika na strani jezik) postavlja se pitanje: može li se usmeno prevoditi na B-jezik bez većih gubitaka u kvaliteti komunikacijskoga procesa? Može li publika prihvatiti slabiju proizvodnju u B-jeziku, ili je to ipak razlog za ukidanje prevodilačkoga smjera A-B?

Razlike u razumijevanju i proizvodnji između A i B jezika čine osnovu prevodilačko-znanstvene diskusije o direkcionalnosti. U znanstvenoj literaturi divergiraju mišljenja o direkcionalnosti, tako da postoje razlozi za, ali i protiv isključivoga prevođenja na materinski jezik. Argumenti za prevođenje u B-jezik obuhvaćaju uglavnom jezične vještine u materinskom jeziku. Dok je kvaliteta proizvodnje na stranom jeziku daleko ispod razine materinskoga jezika, razumijevanje stranoga jezika može doseći barem približnu razinu A-jezika (Opdenhoff, 2005).

Međutim, postoje i mišljenja kako prednosti prevodilačkoga smjera A-B nadilaze nedostatke takvog prevođenja, a često se argumentira vještinama razumijevanja. Iako su one približno jednake u oba jezika, ipak je bolje izraženo razumijevanje u materinskom jeziku. S obzirom da je razumijevanje izvornoga govora prvi i vjerojatno najvažniji korak u postupku usmenoga prevođenja, upravo je to razumijevanje u svim nijansama ključno za kvalitetu prijevoda. Moguće propuste u fazi analize i obrade govora nije moguće nadoknaditi u kasnijem koraku (Denissenko, 1989.).

Obje teorije su poduprete pro i kontra argumentima. Dok predstavnici tzv. „Pariške škole“ zauzimaju stav, kako su samo u materinskom jeziku dovoljno razvijene aktivne jezične

vještine za kvalitetan usmeni prijevod, tzv. „Sovjetska škola“ smatra, kako su „mogući deficiti u izražaju na B- jeziku [...] manje značajni od sadržajnih propusta“¹ (Opdenhoff, 2005., 52).

2. Prednosti prevodilačkoga smjera B-A

Smjer tumačenja B-A ima svoje podrijetlo u *Teoriji smisla*² „Pariške škole“ predvođene Danicom Seleskovitch (Opdenhoff, 2005.). Prema toj teoriji, tumačenje se sastoji od razumijevanja i izražavanja smisla (Pöchhacker, 1994.). Jednom kada je smisao shvaćen, slijedi prirodna i automatska proizvodnja ciljnoga teksta (Schweda Nicholson, 1992.). Iako postoje usmeni prevoditelji koji jednako spontano tumače na A i na B-jezik, ipak su to rijetke iznimke (Seleskovitch, 1978.). Zadovoljavajući prijevod se može postići isključivo prevođenjem na materinski jezik (Seleskovitch, 1999.). Naime, na stranom jeziku nemamo podršku instinkta – osnovni osjećaj za jezik koji nas vodi i koji nam automatski nalaže način izražavanja određenih misli. No taj instinkt nije samo kreativan, već i „korektivan“, time što nas upozorava kada odstupamo od određenoga oblika. Kada govorimo materinskim jezikom automatski primjećujemo krivi izražaj ili gramatički neispravnu rečenicu, bez da proizvod podvrgavamo gramatičkim analizama (Dejéan le Féal 2005:7f.). Isto tako, prednost prevođenja na materinski jezik je prozodija. U materinskom jeziku ne kontroliramo svjesno prozodiju (primjerice intonaciju ili naglasak) za razliku od prozodije na stranom jeziku (Schweda Nicholson, 1992.). Izvorni govornici automatski ispravno primjenjuju para-lingvalne osobnosti kao što je visina tona, glasnoća, ritam i tempo (Schweda Nicholson, 1992.). Samo na taj način „će slušateljima zvučati poznato izražaj koji on [usmeni prevoditelj] koristi, i tako im omogućiti da se koncentriraju na sadržaj poruke“³ (Seleskovitch, 1978., 74f.). Na stranom jeziku se takvi elementi moraju aktivno pratiti, što iziskuje kognitivne kapacitete. U simultanom prevođenju to se treba izbjegavati, pošto u ovom modusu prevoditelji ionako rade pod velikim vremenskim pritiskom, te gubitci u vremenu uslijed jezičnih ili para-jezičnih nesigurnosti mogu značajno utjecati na cjelokupnu kvalitetu prijevoda.

¹ „mögliche Defizite im Ausdruck der B-Sprache [...] weniger gravierend als inhaltliche Auslassungen“

² (fran. *Théorie du sens*)

³ „the expression he [the interpreter] uses will sound immediately familiar to his listeners, leaving them free to concentrate on the content of the message“

3. Prednosti prevodilačkog smjera A-B

Za razliku od prevladavajućeg mišljenja „Pariške škole“ za favoriziranje usmenoga prevođenja na A- jezik, znanstvenici istočne Europe, predstavnici tzv. „Sovjetske škole“ smatraju da je sposobnost razumijevanja, koju prevoditelj ima u svojem A-jeziku, daleko važnija za uspješan prijevod od sposobnosti izražavanja (Opdenhoff, 2005.). Denissenko čak smatra; „kako bi [prevoditelj] mogao prenijeti poruku na ciljni jezik, on je ponajprije mora razumjeti u izvornom jeziku, jer u suprotnome nema što prevoditi. U toj se fazi ne mogu nadoknaditi gubitci.“⁴ (Denissenko, 1989.,157). Iako se Denissenko poziva na simultano prevođenje, isto vrijedi i za konsektivno. Naime, konsektivni prevoditelj može zamoliti govornika za objašnjenje, no često iskorištavanje te mogućnosti će zasigurno smetati kako predavača, tako i publiku.

Na taj način se pobornici prevodilačkog smjera A-B u svojoj argumentaciji također pozivaju na vještine u materinskom jeziku, ali ne na bolje izražavanje u tom jeziku, već na bolje sposobnosti percepcije. Williams je mišljenja, kako „će kod L1 slušatelja percepcija i razumijevanje ulazne poruke biti manje izobličena bukom i stresom, nego u slučaju L2 slušatelja. [...] L1 slušatelj je skoro uvijek upoznat s daleko više različitih dijalekata i naglasaka nego L2 slušatelj.“⁵ (Williams, 1995., 150f.). Kad razmislimo o engleskom jeziku kao „*lingua franca*“, ova je prednost ključna s obzirom na činjenicu kako predavači često i sami referiraju na stranom jeziku, pa se tako često jezično pogrešno ili manjkavo izražavaju, nerazgovijetno izgovaraju, imaju neobičan dijalekt ili koriste metafore neuobičajene za taj jezik. Pridodajemo li takvoj situaciji još lošu akustiku i čitanje unaprijed pripremljenoga govora velikom brzinom, procesi razumijevanja budu itekako opterećeni i zahtijevaju odlične sposobnosti koje prevoditelji imaju u materinskom jeziku.

Uz to, prevoditelji raspoložu različitim varijantama izražavanja u materinskom jeziku, te intuitivno teže najboljoj opciji, pa na taj način donošenje odluke o najboljoj izražajnoj varijanti može zahtijevati više vremena (Denissenko, 1989.). Stoga je naročito u simultanom prevođenju preporučljivo prevođenje na B-jezik, jer „poruka koja je u cijelosti ili skoro cijelosti prenesena na strani jezik na pomalo ukočeni, ne tako idiomatski način ili s blagim naglaskom ispunjava svrhu itekako više nego elegantno formulirana i besprijevano

⁴ To transform a message into the target language and deliver it he [the simultaneous interpreter] has to understand it in the source language, otherwise there will be nothing to interpret and deliver. The losses at input cannot be repaired.

⁵ This means that an L1 listener's perception and comprehension of an incoming message will be less distorted by noise and stress than that of an L2 listener. [...] [A]n L1 listener will nearly always be more familiar with a wider range of regional accents and dialects than will an L2 [listener].

izgovorena poruka polovičnoga sadržaja, ili čak manje od polovičnoga sadržaja.“⁶
(Denissenko, 1989., 157).

4. Zaključak

Diskusija o direkcionalnosti, tj. utjecaj smjera tumačenja na kvalitetu prijevoda se često vodi među znanstvenicima konferencijskoga prevođenja (Bartłomiejczyk, 2006.). Međutim, zbog manjka empirijskih studija razlozi za prevođenje u određenom smjeru, ali i prednosti tog smjera tumačenja se često odnose isključivo na osobna iskustva, ideologije i tradicije (Gile, 2005.). Tako je primjerice među predstavnicima „Pariška škola“ favorizirano prevođenje iz stranoga na materinski jezik, dok se predstavnici „Sovjetske škole“ zalažu za aktivno prevođenje (Opdenhoff, 2005.). Čini se da nije slučajnost, kako upravo Francuska, zemlja jezičnog purizma, izrazito cijeni sposobnosti izražavanja u materinskom jeziku, dok iz bivšeg Sovjetskog Saveza, gdje su samo privilegirani ljudi smjeli napuštati državu, dolazi koncept aktivnoga usmenoga prevođenja (Opdenhoff, 2005.).

Međutim, koliko god prednosti i mana postojalo za određeni prevodilački smjer, činjenica jest, kako naročito u manje raširenim jezicima postoji potreba za prevođenjem u B-jezik. Pavlović je 2007. godine provela anketnu studiju među hrvatskim usmenim prevoditeljima iz koje proizlazi, kako hrvatsko tržište iziskuje aktivno usmeno prevođenje.

Stoga je potrebno diskusiju o direkcionalnosti ponajprije sagledati sa stajališta procjene kvalitete usmenoga prijevoda. Potrebno je istražiti jasne i mjerljive parametre kakvoće usmenoga prijevoda kojima će se mjeriti i ocijeniti prijevod na materinski i na prvi strani jezik. Tek usporedbom kakvoće takvih prijevoda moći će se izvući konkretni zaključci. Tako dugo dok se ne dokaže, kako je aktivno usmeno prevođenje od strane školovanih prevoditelja slabije kvalitete morat će se prevoditi i na B-jezik u svrhu zadovoljavanja potrebe na tržištu (Pavlović, 2007.).

Literatura

1. Bartłomiejczyk, M. (2006). „Strategies of simultaneous interpreting and directionality“, *Interpreting* vol. 8 (2), 149-174.

⁶ A full or near full message gotten across even if in a somewhat stiff, less idiomatic or slightly accented language serves the purpose much better than an elegantly-worded and an impeachably pronounced half-message or less.

2. Déjean le Féal, Karla (2005). „Can and Should Interpretation into a Second Language Be Taught? U: Directionality in Interpreting: the 'Retour' or the Native? (ur. Rita Godijns, Michael Hinderdael). Ghent, Communication and Cognition, str. 167-194.
3. Denissenko, J. (1989). „Communicative and Interpretative Linguistics”, U: The Theoretical and Practical Aspects of Teaching Conference Interpretation (Laura Gran, John Dodds). Udine, Campanotto Editore, str. 155-158.
4. Gile, D. (2005). „Directionality in Conference Interpreting: a Cognitive view“. U: Directionality in Interpreting: the 'Retour' or the Native? (ur. Rita Godijns, Michael Hinderdael). Ghent, Communication and Cognition, str. 9-26.
5. Opdenhoff, J.-H. (2005). „Dolmetschen in die B-Sprache. Gangbarer Weg oder reine Notlösung?“, *MDÜ* 51(1), 52-53.
6. Pavlović, N. (2008). „Directionality in translation and interpreting. Preliminary report on a questionnaire survey in Croatia“. U: Translation Research Projects I (ur. Anthony Pym, Alexander Perekrestenko). Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, str. 79-95.
7. Pöchhacker, F. (1994). *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Tübingen, Gunter Narr.
8. Schweda Nicholson, N. (1992). „Linguistic theory and simultaneous interpretation: semantic and pragmatic considerations“, *Babel* 38 (2), 90-100.
9. Seleskovitch, D. (1978). *Interpreting for International Conferences*. Washington D.C., Pen and Booth.
10. Seleskovitch, D. (1999). „The Teaching of Conference Interpretation in the Course of the Last 50 Years”, *Interpreting* 4 (1), 55-67.
11. Williams, S. (1995). „Research on bilingualism and its relevance for interpreting“, *Journal of Linguistics* 15, 143-154.